

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу

Валуєва Антона Олександровича

на тему: **«Кримінальна відповідальність за незаконне проведення
пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини»**,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Відгук складено за результатами всебічного вивчення дисертаційної роботи, проаналізованих наукових публікацій здобувача, які репрезентують основні положення дослідження, що дає підстави стверджувати, що автором здійснено глибоке наукове опрацювання проблематики дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Валуєва Антона Олександровича на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є своєчасною в умовах суттєвого загострення проблем охорони культурної та археологічної спадщини України. Стійка латентність посягань на об'єкти археологічної спадщини, функціонування тіньового ринку артефактів, цифровізація каналів їх незаконного збуту та зростання ролі спеціальних технічних засобів пошуку (металошукачів, геосканерів) формують відчутний науково-практичний розрив між задекларованими охоронними цілями законодавства та реальними можливостями правозастосування. Водночас євроінтеграційний курс України покладає обов'язок імплементації норм ЄС у сфері протидії незаконному обігу культурних цінностей, що актуалізує потребу в комплексному переосмисленні конструкції ч. 1 ст. 298 КК України.

Особливої актуальності темі надає контекст повномасштабної збройної агресії росії проти України: питання збереження археологічного контексту, фіксації втрат на тимчасово окупованих територіях і блокування незаконного транскордонного обігу культурних цінностей набуває виняткового

суспільного та правового значення. Обрана тема дослідження є надзвичайно актуальною, має як теоретичну, так і прикладну цінність, що належним чином обґрунтовано у вступі до дисертаційної роботи.

Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, варто зазначити про здійснення автором, на основі всебічного аналізу нормативно-правової бази, судової практики та міжнародного досвіду, системного кримінально-правового дослідження відповідальності за незаконне проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини. Автор вперше на рівні сучасної вітчизняної кримінально-правової доктрини здійснив комплексне теоретико-прикладне дослідження цього інституту з акцентом на кримінально-правовій характеристиці посягання та формуванні сучасної моделі профілактики незаконних пошукових робіт. Дисертаційне дослідження є вагомим внеском у розвиток вітчизняної науки кримінального права, кримінології та правового забезпечення охорони культурної спадщини.

Робота відповідає у повній мірі пріоритетним напрямам наукових досліджень, визначених Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», а також Примірному переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 Право (наказ МОН України від 28.12.2018 р. № 1477). Дослідження виконано в межах наукових тем ПЗВО «Київський міжнародний університет» (номери державної реєстрації 0120U100413 та 0122U000743).

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертаційному дослідженні. Ознайомлення зі змістом дисертації А. О. Валуєва надає підстави для констатації, що вона є одним із перших на доктринальному рівні комплексним кримінально-правовим дослідженням незаконного проведення пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини в Україні. Наведені у вступі положення чітко структуровані за рівнем новизни. Основні елементи новизни включають:

1. Уперше здійснено комплексне кримінально-правове дослідження відповідальності за незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єктах археологічної спадщини з урахуванням особливостей правового режиму цих об'єктів, специфіки предмета посягання та сучасних викликів правозастосування.

2. Уперше запропоновано цілісну чотирьохперіодну періодизацію становлення та розвитку кримінально-правової охорони культурних цінностей на українських теренах (від стародавньої державності до новітнього воєнно-адаптаційного періоду).

3. Уперше обґрунтовано подвійний кримінально-правовий статус об'єкта археологічної спадщини у складі ч. 1 ст. 298 КК України – як предмета кримінального правопорушення і водночас місця його вчинення, що дозволяє конкретизувати значення просторової ознаки при кваліфікації.

4. Уперше сформовано інтегральну модель превентивно-репресивного контуру охорони археологічної спадщини, засновану на синтезі досвіду Франції, Італії, Австрії, Польщі та Іспанії.

5. Удосконалено об'єктну модель кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, а також систему критеріїв незаконності археологічних розвідок, розкопок та інших земляних чи підводних робіт.

6. Дістали подальшого розвитку теоретичні підходи до розуміння археологічної спадщини як предмета кримінального правопорушення, концептуальні підходи до спеціального відновлювального механізму реагування на посягання («еквівалент відновлення» археологічного контексту), а також підходи до нормативно-технологічної архітектури контролю за використанням спеціальних засобів пошуку.

Таким чином, дисертація містить низку теоретичних і практичних результатів, що у своїй сукупності становлять суттєвий внесок у вітчизняну науку кримінального права та кримінологію, спрямований на підвищення ефективності системи охорони археологічної спадщини України.

Оцінка змісту, структури та методології дисертації. Достовірність положень дисертації забезпечується обґрунтованими посиланнями на наукові праці таких вчених як В. І. Акуленко, Ю. А. Волкова, Т. В. Данченко, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, В. Х. Хачатурян та ін. Здобувач демонструє широку джерельну базу, що охоплює акти міжнародного права, національне кримінальне й спеціальне законодавство, матеріали судової практики, офіційні повідомлення правоохоронних та культуроохоронних органів, а також результати контент-аналізу онлайн-платформ, пов'язаних з обігом предметів археологічного походження.

У дисертаційному дослідженні А. О. Валуєва чітко сформульовано мету, завдання та логічно визначено об'єкт дослідження (суспільні відносини у сфері охорони археологічної спадщини України) і предмет (кримінально-правова характеристика незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, проблеми правозастосування та зарубіжний досвід). Аналіз змісту дисертації свідчить про досягнення дисертантом визначеної мети шляхом виконання завдань дослідження. За структурою дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел. Виклад змісту є логічним і послідовним.

У Першому розділі досліджено теоретико-правові засади відповідальності за посягання на об'єкти археологічної спадщини: генезис відповідної відповідальності (з виокремленням чотирьох історичних етапів), міжнародно-правові підстави криміналізації та уточнення предметно-об'єктних меж охорони з пропозицією трирівневої класифікації об'єктів (відомі, передбачувані, невідомі). У Другому розділі здійснено системну кримінально-правову характеристику незаконного проведення пошукових робіт: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. У Третьому розділі узагальнено зарубіжний досвід п'яти держав ЄС та сформовано ризик-

орієнтований профілактичний каркас протидії незаконним пошуковим роботам.

Дисертація виконана з використанням належного методологічного інструментарію: діалектичного, формально-догматичного, системно-структурного, порівняльно-правового, історико-правового, кримінологічного та герменевтичного методів. Дисертаційна робота відзначається системністю та прикладною орієнтованістю.

Основні положення і висновки в опублікованих працях здобувача.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені здобувачем у десяти наукових публікаціях (4 – фахові статті, 6 – тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях), які відповідають темі дослідження. Фахові публікації розміщено у виданнях: «Економіка, фінанси, право» (2023), «Аналітично-порівняльне правознавство» (2024), «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»» (2025), «Наукові перспективи» (2026, у співавторстві з Данченко Т. В.). Опубліковані результати дослідження повністю відображають його зміст та відповідають вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження. Одержані результати мають вагоме теоретичне та прикладне значення. У теоретичному аспекті дисертація становить суттєвий внесок у розвиток науки кримінального права та кримінології, зокрема в частині формування доктрини охорони археологічної спадщини кримінально-правовими засобами.

Практичне значення дисертації виявляється у можливості застосування в різних сферах: у нормотворчій діяльності – при підготовці законодавчих актів щодо уточнення дефініцій ч. 1 ст. 298 КК України, гармонізації з правом ЄС, запровадження конфіскації знарядь і транспортних засобів; у правозастосовній практиці – органами досудового розслідування,

прокуратури, судами та органами охорони культурної спадщини при стандартизації доказування, уніфікації протоколів огляду, призначенні спеціальних експертиз; в освітньому процесі – при викладанні дисциплін «Кримінально-виконавче право», «Кваліфікація кримінальних правопорушень і призначення покарання», «Порівняльне кримінальне право і процес» (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження № 314 від 12 березня 2026 року).

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Розгляд представлених матеріалів дисертаційного дослідження та опублікованих праць здобувача дає підстави стверджувати про відсутність ознак порушення академічної доброчесності. Використані джерела коректно процитовано з дотриманням норм академічного письма, а сформульовані висновки та пропозиції є результатом самостійного наукового дослідження автора.

Дискусійні питання і зауваження. Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження А. О. Валуєва, разом з тим, не можна не звернути увагу на деякі дискусійні положення, висновки та твердження, що потребують уточнення чи додаткової аргументації:

1. У дисертації запропоновано періодизацію розвитку кримінально-правової охорони археологічної спадщини на українських теренах. Водночас доцільно було б детальніше обґрунтувати критерії виокремлення саме таких історичних етапів, оскільки окремі з них частково перетинаються за змістом правового регулювання.

2. Міжнародно-правові акти у сфері охорони культурної та археологічної спадщини проаналізовано досить широко. Водночас окремі положення цього блоку мають переважно описовий характер і могли б бути ще тісніше пов'язані з проблематикою криміналізації незаконних пошукових робіт за ст. 298 КК України.

3. У дисертації археологічний контекст розглядається як одна з ключових цінностей, що підлягає кримінально-правовій охороні. Разом із тим

бажано було б чіткіше відмежувати археологічний контекст від суміжних понять – археологічного культурного шару, археологічного об'єкта та археологічного ландшафту.

4. Заслугує на особливу увагу висновок про подвійний статус об'єкта археологічної спадщини – як предмета кримінального правопорушення і як місця його вчинення. Водночас такий підхід потребує особливої обережності, щоб уникнути змішування різних елементів складу кримінального правопорушення.

5. У дисертації обґрунтовано, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, є формальним. Водночас доцільно було б додатково показати, чому кримінальна відповідальність виправдана вже з моменту початку робіт, навіть якщо матеріальна шкода ще не настала.

Проте викладені зауваження носять рекомендаційний характер і не применшують загальної оцінки представленої дослідження. Вони є приводом для дискусії під час публічного захисту дисертації, але не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Валуєва Антона Олександровича на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку доктрини і практики вітчизняної юридичної науки. На мою думку, рівень наукової новизни, ступінь актуальності, повнота проведеного дослідження та прикладна значущість здобутих результатів відповідають вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року. Автор дисертації, Валуєв Антон Олександрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний рецензент:

директор Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин та права

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

кандидат юридичних наук, доцент

Олена БІСЮК

Підпис доц. Олени Бісюк засвідчую.

Вчений секретар

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

Кандидат історичних наук, доцент

Ігор Мохнатюк